

Závěrečná zpráva projektu specifického výzkumu

zakázka č. 2102

Název projektu: **PŘIPRAVENOST UČITELŮ NA PRÁCI S TEXTOVÝMI INFORMACEMI**

Specifikace řešitelského týmu

Odpovědný řešitel:

PhDr. Jana Doležalová, Ph.D.

KPP PdF UHK

Studenti magisterského studia na PdF UHK:

Michaela Janovská

Monika Modráčková

Celková částka přidělené dotace: 13.000,- Kč

Stručný popis postupu při řešení projektu:

Etapy výzkumného šetření v r. 2011 a jejich reflexe

Únor – březen	Plán: Tvorba výzkumných nástrojů: Informace od učitelů o jejich znalostech a zkušenostech i problémech získáme nestandardizovaným dotazníkem. Při zjišťování faktorů utváření vztahu k literatuře použijeme narativní metodu, neboť velmi dobře vystihne specifika každého jedince. Předvýzkum. <i>Reflexe: Tato etapa proběhla dle plánu .</i>
Duben-květen	Plán: Výzkumná šetření mezi učiteli na ZŠ a SŠ. <i>Reflexe: Tato etapa byla posunuta na podzimní měsíce, neboť se prodloužila doba na vyhodnocení předvýzkumu. V této době byly také upravovány měřicí nástroje na základě získaných zkušeností. Bylo také zjištěno, že část týkající se narativní metody bude vyžadovat samostatné šetření pro časovou náročnost pro respondenty.</i>
Červen – srpen	Plán: Vyhodnocení získaných výsledků, jejich analýza a interpretace. <i>Reflexe: V těchto měsících byl připravován výzkum na větším vzorku respondentů a teoretická část monografie.</i>
Září – listopad	Plán: Příprava odborných textů se zveřejněním výsledků empirických šetření. <i>Reflexe: V těchto měsících proběhl sběr dat a jejich vyhodnocení. Do výzkumného týmu byla přijata nová studentka (Monika Modráčková), která nahradila původně uváděnou spoluřešitelku. Byl připravován odborný text o výsledcích výzkumu.</i>
Prosinec	Plán: Vystoupení na konferenci organizované PdF UK v Bratislavě. Zpracování závěrečné zprávy. <i>Reflexe: Vzhledem k nemoci se nemohla řešitelka zúčastnit této konference. Byla zastoupena kolegyní Mgr. Irenou Loudovou. Její cestovní náklady byly hrazeny z jiných zdrojů. Byla dokončována monografie o čtenářské gramotnosti a zpracovávána</i>

Splnění kontrolovatelných výsledků řešení

Kontrolovatelné výsledky řešení zatím nebyly publikovány. Vědecká monografie o práci s textovými informacemi a odborný článek do Pedagogické orientace jsou zatím v recenzním řízení. (viz příloha č. 1 a 2)

Přehled realizovaných výdajů:

a)

Osobní náklady ve formě dohody o provedení práce byla realizována za překlad cizojazyčných textů k odborné monografii a článků a také za překlad anotací z českého jazyka do anglického jazyka k těmto textům (2.000Kč)

b)

stipendia a jejich stručné zdůvodnění

Mimořádné stipendium ve výši 500,-Kč bylo přiděleno M. Janovské ze vyhledávání a zpracování informačních zdrojů v počáteční fázi výzkumu. Monice Modráčkové bylo přiděleno 3.000Kč za distribuci dotazníků a za zpracování dat z dotazníku, rovněž tak za podíl na odborném článku do Pedagogické orientace.

c)

Za kancelářské potřeby byla vydána vyšší finanční částka oproti původnímu plánu. Bylo to z důvodu absence potřebné literatury na trhu. Dále bylo třeba převést obnos z cestovného, které se z důvodu nemoci nemohlo využít, na kancelářské potřeby. Vzhledem k povaze výzkumu a zpracování monografie to však bylo velmi potřebné. Vše bylo předem domluveno s Doc. Heřmanem a Ing. Noskovou.

d)

Ostatní výdaje (služby) ve výši 4.879Kč byly využity na zaplacení konferenčního poplatku, kde měl být prezentován příspěvek o výsledcích výzkumu.

g)

Cestovné nebylo z důvodu nemoci hlavní řešitelky využito.

Přílohy:

Příloha č. 1: Článek do Pedagogické orientace s názvem VYUŽÍVÁNÍ LITERÁRNÍCH ZDROJŮ VE VÝUCE (NÁZORY A ZKUŠENOSTI UČITELŮ)

Příloha č. 2: Odborná monografie „Čtenářská gramotnost v kontextech vzdělávání“

Příloha č. 3: „Výsledovka“ z ekonomického informačního systému Magion – vyúčtování dotace

Datum: 3.1. 2012

Podpis odpovědného řešitele

Příloha č. 1: Článek do Pedagogické orientace

VYUŽÍVÁNÍ LITERÁRNÍCH ZDROJŮ VE VÝUCE (NÁZORY A ZKUŠENOSTI UČITELŮ)

Jana Doležalová, Monika Modráčková

Čtenářská gramotnost a faktory jejího utváření

O čtenářské gramotnosti se v poslední době začalo více psát, začala jí být věnována větší pozornost než tomu bylo dříve. Texty byly věnovány především problematice prvopočátečního čtení a psaní, ale čtenářským dovednostem žáků na 2. stupni základní školy už mnohem méně, téměř se nevyskytovala literatura o tomto tématu týkající se žáků na středních školách. Zvýšený zájem zřejmě vyvolaly nepříznivé výsledky mezinárodních výzkumů čtenářské gramotnosti, ale také požadavek současné společnosti být vybaven klíčovými kompetencemi, což se také promítlo do kurikulárních dokumentů. Mezi tyto životní dovednosti patří také čtenářská gramotnost. Jedná se o významný prostředek konceptu celoživotního vzdělávání. Čtení a čtenářství jsou však také zdrojem rozvoje celé osobnosti člověka, činitelem kultivace všech složek jeho osobnosti. Je důležitá pro jednotlivce i celou společnost (Doležalová, 2009). V průběhu historického vývoje tohoto fenoménu sledujeme, že jsou na jeho obsah kladeny stále vyšší požadavky. Současná každodenní smršť informací, které jsme vystaveni, vyžaduje zvládnout výběr těch nejdůležitějších informací, ale také zvládnout jejich vyhodnocování a tvořivé zpracování či využívání.

Na učitele jsou proto také kladeny stále vyšší nároky, neboť se ve vzdělávání projevuje tendence na rozšiřování obsahu vyučovacích předmětů. Kromě nárůstu poznatků v oboru mají rozvíjet i klíčové kompetence, jejichž součástí je i čtenářská gramotnost.

Významnými činiteli, kteří ovlivňují kvalitu čtenářské gramotnosti žáků při výuce, je nejen osobnost učitele a jeho vlastnosti, ale také připravenost na její utváření a rozvoj. Jedná se konkrétně o znalosti o tomto fenoménu, o názory a postoje, které na něho má, a také znalost a zkušenosti s adekvátními činnostmi, které u žáků navozuje za účelem rozvoje čtenářských dovedností a utváření pozitivního postoje k četbě.

Zkušeností a názorů učitelů v této oblasti je důležité sledovat a vyhodnocovat, aby nám mohly zjištěné informace sloužit jako vysvětlení různých dalších souvisejících zjištění a dále aby bylo možné na situaci reagovat a navozovat včasná opatření. Hledání příkladů dobré praxe a jejich zveřejňování může pomoci ostatním učitelům při zkvalitňování, případně inovaci vlastní pedagogické praxe.

Cíle empirického šetření

V tomto textu se budeme věnovat otázce rozvoje čtenářských dovedností z pohledu pedagogů. Klademe si za cíl zjistit, jakým způsobem se učitelé snaží o rozvoj čtenářské gramotnosti žáků v rámci své pedagogické praxe, tedy konkrétně jaké metody a prostředky k tomu využívají. Práce má i svůj praktický cíl (podle Maxwellova dělení – viz Švaříček, R., Šed'ová, K., Praha: Portál, 2007) – výsledky budou moci být praktickým způsobem využity. Snažíme se o to v rámci hledání příkladů pozitivní pedagogické praxe. Jedná se nám především o to, nalézt vhodné způsoby, jak přispět ke zvýšení úrovně práce s textem v jeho různých podobách a ke zkvalitnění čtenářských dovedností žáků.

Pro empirické šetření jsme si stanovily základní otázku: *Zaměřují se učitelé ve svých vyučovacích předmětech na rozvoj čtenářské gramotnosti u žáků?* Tuto otázku jsme si položily proto, jelikož naše zkušenosti z hospitací, ale také na základě našich výzkumů se

ukazuje, že toto není zcela samozřejmé na druhém stupni základních škol a především na středních školách.

Dalšími otázkami (dílčími) se staly následující:

Jak často a jaké literární zdroje používají učitelé ve své výuce? Používají učitelé gymnázií ve výuce literární zdroje více než učitelé ZŠ?

Jak často odkazují učitelé na doporučenou literaturu? Odkazují učitelé gymnázií na doporučenou literaturu častěji než učitelé ZŠ?

K těmto otázkám nás vede zamyšlení nad tím, že si učitelé často stěžují, že žáci neumí vůbec číst, že je práce s textem zdržuje, proto raději volí vzhledem k množství učiva, které mají se žáky probrat, výklad (potvrzuje to opět i výše uvedený výzkum). Doporučování a odkazování na další literaturu a její využívání v učebních činnostech by zvyšovalo četnost setkání žáků s literaturou, byly by tím rozvíjeny čtenářské dovednosti. Protože mají žáci gymnázií kvalitnější čtenářské dovednosti, je možné předpokládat, že budou dostávat od učitelů k četbě více podnětů. Navíc zkušenosti zahraničních autorů poukazují na to, že právě četba celých knih, které jsou využívány v různých vyučovacích předmětech, má vliv nejen na zkvalitňování čtenářských dovedností, ale rozvíjí pozitivně vztah k četbě. Tím narůstá čas strávený čtením knih a odráží se na kvalitě čtenářské gramotnosti žáků. Četba knih mimo základní učebnice navíc umožňuje předkládat texty rozmanitých témat i obtížnosti. To má rovněž velmi významné pozitivní efekty na čtenářskou gramotnost žáků (viz např. Cicurel, 1991).

Pracuje se na základních školách v rámci ŠVP s rozvojem čtenářské gramotnosti více než na gymnáziích?

Učitelé základních škol, jsou-li si vědomi nedostatků svých žáků v oblasti čtenářské gramotnosti, by mohli při tvorbě ŠVP zohledňovat tuto skutečnost a utvářet záměrně nové podmínky a využívat efektivnější prostředky. Popis nových záměrů v podobě programu na rozvoj čtenářské gramotnosti a jejich následná realizace by jistě prospěla této situaci.

Pracují učitelé se žáky v knihovnách?

Výzkumy čtenářské gramotnosti a zahraniční příklady ukazují, že tam, kde je zřízena školní knihovna, fungující jako studijní a informační centrum, tam se optimálněji rozvíjí čtenářská gramotnost. Jaká je situace v této oblasti? Ještě před několika lety nebyl tento stav příznivý.

Ovlivňují média podle názorů učitelů pozitivně čtenářskou gramotnost?

Média mohou čtenářské gramotnosti prokazovat medvědí službu, ale mohou jí též pomáhat zkvalitňovat. Pro děti jsou atraktivním zdrojem, který má možnosti rychle doplňovat nebo vysvětlovat neznámé informace, předkládat aktuální zprávy a ilustrační materiál. Čtenář si může ukládat potřebné texty a vracet se k nim, doplňovat je svými poznámkami. Média mohou inspirovat knižními novinkami. Mohou zprostředkovávat vzájemné informace čtenářů, mohou poskytovat prostor pro výsledky tvořivé činnosti žáků v oblasti textové tvorby. Zkrátka média mohou významně pomoci, ale jen tehdy, pokud jsou vhodně z hlediska času i obsahu využívána. Názor učitelů na ně a způsob využívání médií ve výuce je proto velmi důležitý.

Metody sběru dat a popis výzkumného vzorku

Provedly jsme v rámci specifického výzkumu č. 2102 kvantitativní výzkum ve dvou etapách v roce 2011. Jako výzkumná metoda byl použit polostrukturovaný **dotazník** zaměřený na hlubší analýzu dat. Při jeho vyhodnocování byl aplikován kvalitativního přístup – bylo zde využito technika otevřeného kódování, jehož základem je rozdělení odpovědí do jednotlivých

kategorií a fragmentů = kódů. Švaříček a Šed'ová uvádí ve své publikaci, že analýza dat z hlediska kvalitativního přístupu je „hledání sémantických vztahů mezi nimi a spojování deskriptivních kategorií do logických celků“ (Švaříček, R., Šed'ová, K., 2007, str. 16) a je zde také uplatněna induktivní logika, kdy až po nasbírání dat je možné hledat pravidelnosti.

Dotazník nesl název *Využívání literárních zdrojů ve výuce* a obsahoval celkem 11 položek: 3 identifikační, 1 otevřená, 1 uzavřená se škálou odpovědí a 6 otázek bylo polozavřených, též se škálou odpovědí. Hlavním cílem dotazníku bylo zjistit, jak učitelé využívají různé druhy literatury ve svém aprobačním předmětu a dále jak motivují žáky k rozvíjení čtenářské gramotnosti.

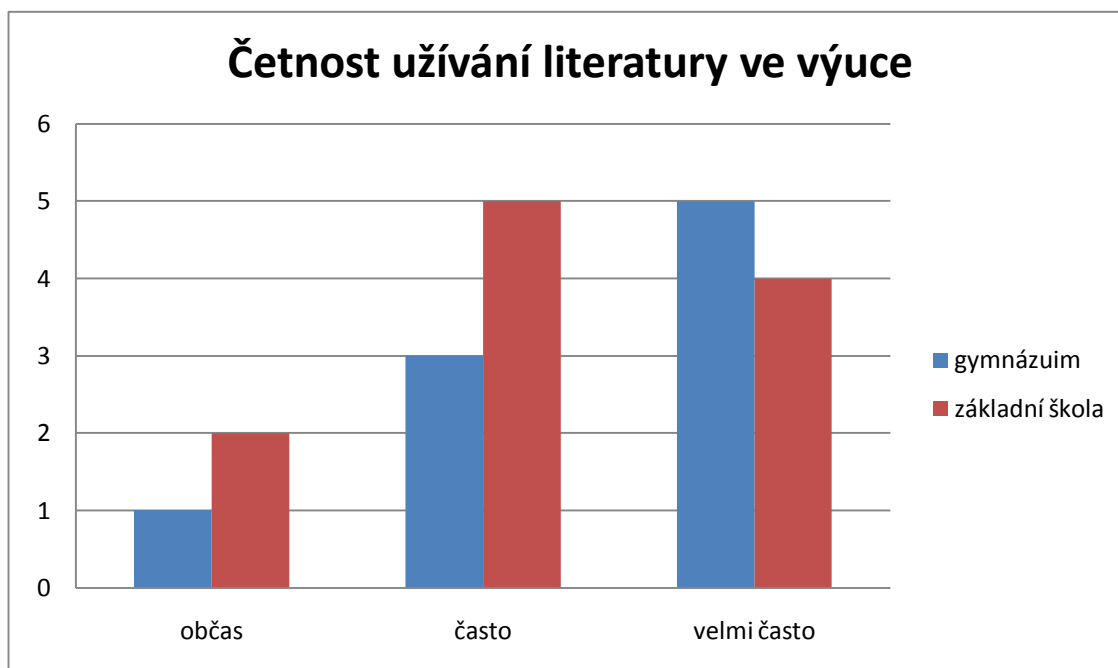
V první fázi našeho empirického šetření tvořilo náš výzkumný vzorek 20 respondentů – učitelů společenských věd a občanské výchovy – 10 učitelů bylo z gymnázia (G) a 11 ze základních škol (dále jen ZŠ); z toho bylo 11 mužů a 12 žen. Věkový průměr respondentů byl 38 let. Návratnost dotazníků byla 100%. Výzkum byl proveden na gymnáziích a základních školách a byla provedena komparace mezi těmito typy škol.

Výsledky empirického šetření a jejich interpretace

Zpracované výsledky z dotazníku byly rozděleny do 5 oddílů podle výzkumných otázek, které byly stanoveny na počátku celého šetření. Data jsou pro větší přehlednost prezentována v podobě grafů, tabulek a doplněna příslušnými komentáři.

1. Jak často využívají učitelé literární zdroje výuce?

Podle zjištěných výsledků, jak naznačuje graf, se ukázalo, že jsou různé literární zdroje využívány dle odpovědí učitelů velmi často. Dostáváme i další odpověď, a to, že gymnázia opravdu používají ve výuce literární zdroje častěji. Je to pravděpodobně dáno kladením

větších nároků na žáky, které jsou navíc schopni splnit.

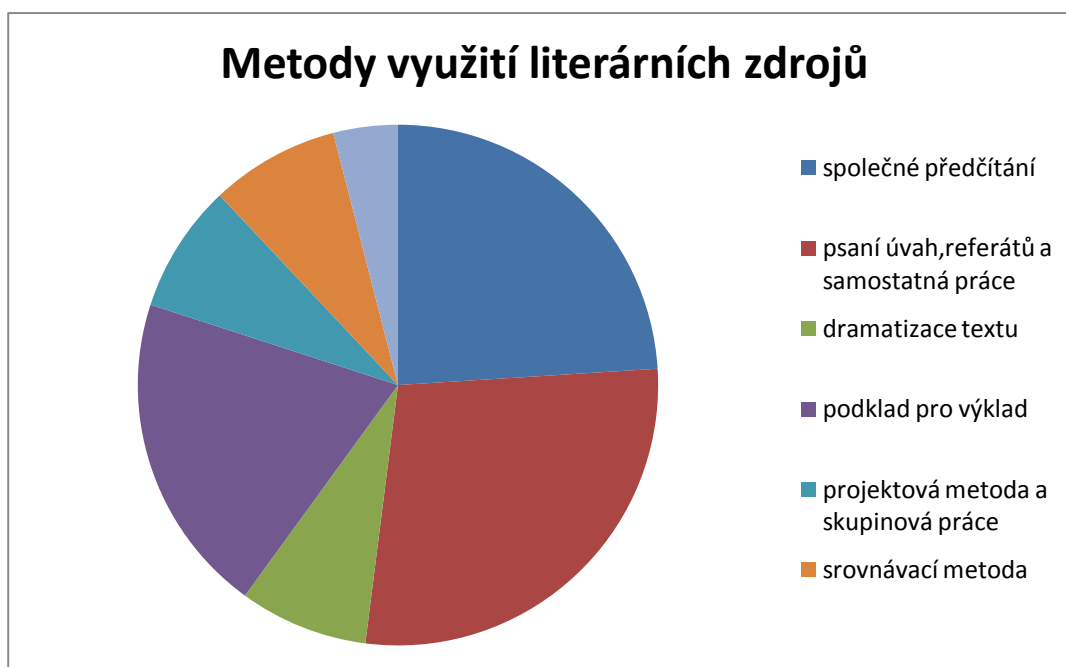
Graf č. 1: Četnost užívání literatury ve výuce

Zároveň se prokázalo, že učitelé působící na gymnáziu používají rozmanitější literární zdroje doplňující výuku. Nesoustředují se pouze na pamětné osvojování informací z učebnic klasických formátů, ale používají také žánrově různorodější publikace, což vyplývá z následující tabulky:

	ZŠ	G
Učebnice	8	5
Slovníky	0	3
metodické příručky	3	6
internet	4	3
periodika	0	3
beletristické tituly	3	7
film	1	3
autentické texty a filosofické spisy	4	7

Tabulka č. 1: Žánrová různorodost literárních žánrů

Co se týče metod, které učitelé využívají u těchto zdrojů k rozvoji čtenářských dovedností, stále převažují zejména na základních školách klasické formy práce, a to psaní referátů a společné předčítání – toto uvedlo 8 z 11 učitelů základních škol a 3 z 9 učitelů gymnázia. 3 učitelé základních škol a 4 z gymnázia uvedli, že často využívají texty jako poklady pro vykládané učivo. Objevují se ale i nové metody práce jako je například dramatizace textu (3 učitelé ZŠ), srovnávací metody, kdy žáci porovnávají informace z různých zdrojů (2 učitelé ZŠ a 4 učitelé gymnázia) nebo také metoda I.N.S.E.R.T. či podvojného deníku (1 učitel gymnázia).

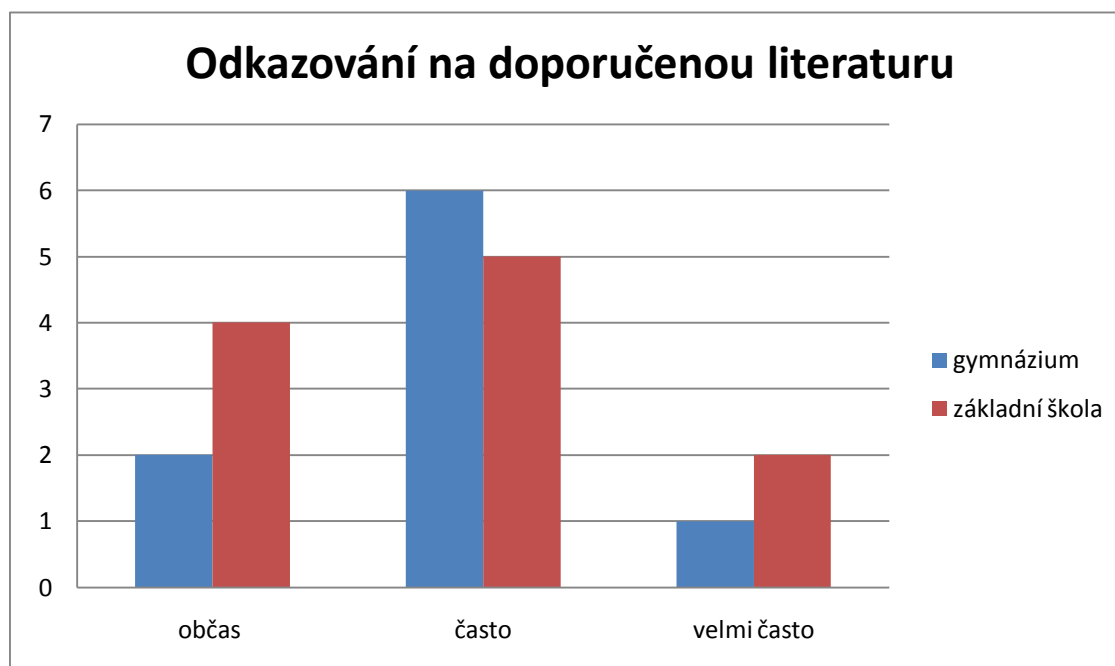

Graf

č. 2: Metody využití literárních zdrojů

2. Učitelé gymnázií odkazují na doporučenou literaturu častěji než učitelé ZŠ.

Na základě formy výuky na gymnáziu, kde se klade větší důraz na samostatnost žáků, neboť disponují kvalitnějšími čtenářskými dovednostmi, můžeme předpokládat, že žáci gymnázia jsou častěji odkazováni na doporučenou literaturu rozšiřující výuku. Z vyhodnocených dat vyplývá následující:

Graf č. 3: Odkazování na doporučenou literaturu

Výsledek není tak jednoznačný. Učitelé základních škol i gymnázií doporučují žákům rozšiřující literaturu přibližně ve stejném měřítku.

V souvislosti s našimi otázkami je důležité, jestli si učitelé myslí, že **čtenářská gramotnost je mezipředmětovou záležitostí a měla by být rozvíjena ve všech vyučovacích předmětech**. Na tom se shodlo 100% odpovídajících. Jako hlavní důvody uváděli zejména seznámení se s texty specifických druhů (např. tabulky, grafy, zákony, návody aj.). Toto uvedl 1 učitel ZŠ a 5 učitelů gymnázia. Dále schopnost rozvíjet komplexní soubor vědomostí a dovedností jedince zodpověděli 4 učitelé ZŠ a 2 učitelé gymnázia. V neposlední řadě zde také bylo zmíněno, že rozvoj čtenářské gramotnosti napomáhá k vytříbení kritického myšlení (1 učitel ZŠ a 2 z gymnázia), vývoji fantazie a představivosti (2 učitelé ZŠ) a schopnosti učit se (1 učitel gymnázia a 2 učitelé ZŠ).

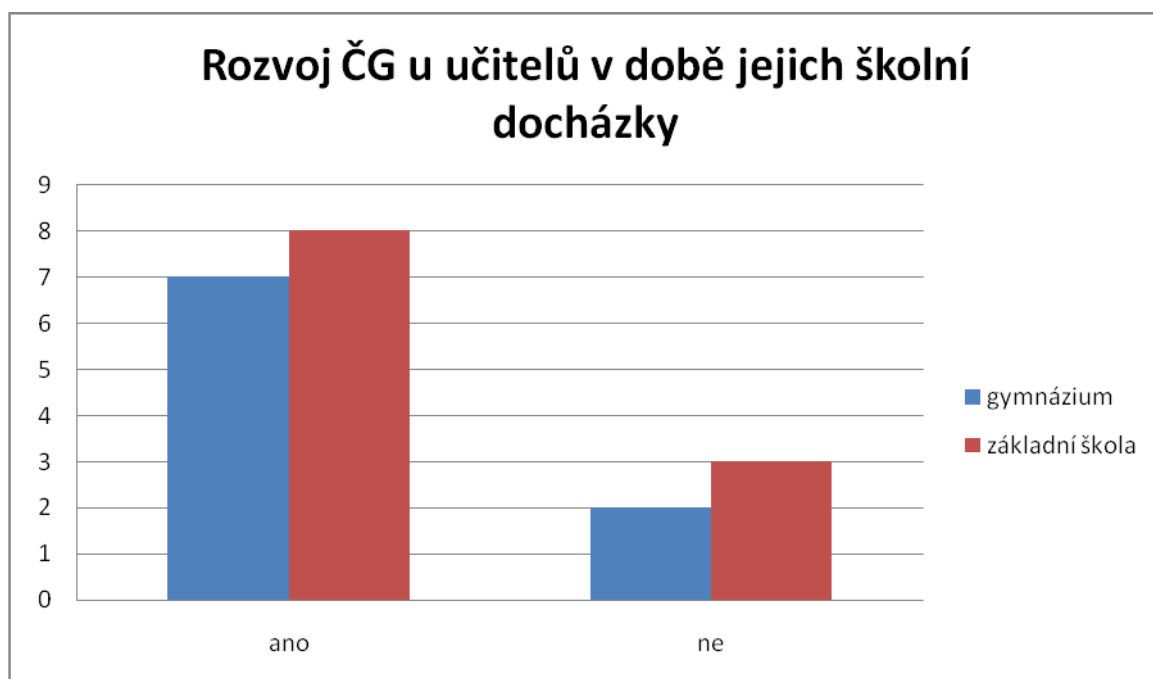
Aby k tomu mohlo dojít a mohl být rozvoj čtenářských kompetencí úspěšný, je zapotřebí již mnohokrát zmíněné **motivace žáků**. K tomu učitelé využívají nejrůznějších didaktických prostředků. Nejčastější odpovědi jsou prezentovány v tabulce č. 2.

	ZŠ	G
zajímavosti, hledání aktualit a humorné ukázky	2	7
didaktické hry zaměřené na práci s textem	2	3
soutěže a zapojení se do projektů	3	3
tvorba školního časopisu	2	0
společné předčítání	5	2

komparace knižní předlohy a filmu	3	4
osobní příklad učitele žákům	3	2

Tabulka č. 2: Motivační metody k rozvoji čtenářské gramotnosti

Schopnost motivace učitelů vůči žákům vychází také z jejich vlastní zkušenosti. To znamená, že mnohdy záleží na tom, zda byli sami nějakým způsobem **vedeni k práci s textem**. Na tuto otázku jsme se také ve výzkumu zaměřily. Většina z tázaných učitelů vůbec nebyla k rozvoji čtenářských dovedností dle jejich názoru nikdy vedena. Tento výsledek je nepříznivý v tom smyslu, že učitelé podvědomě vyučují tak, jak byli sami vyučováni.

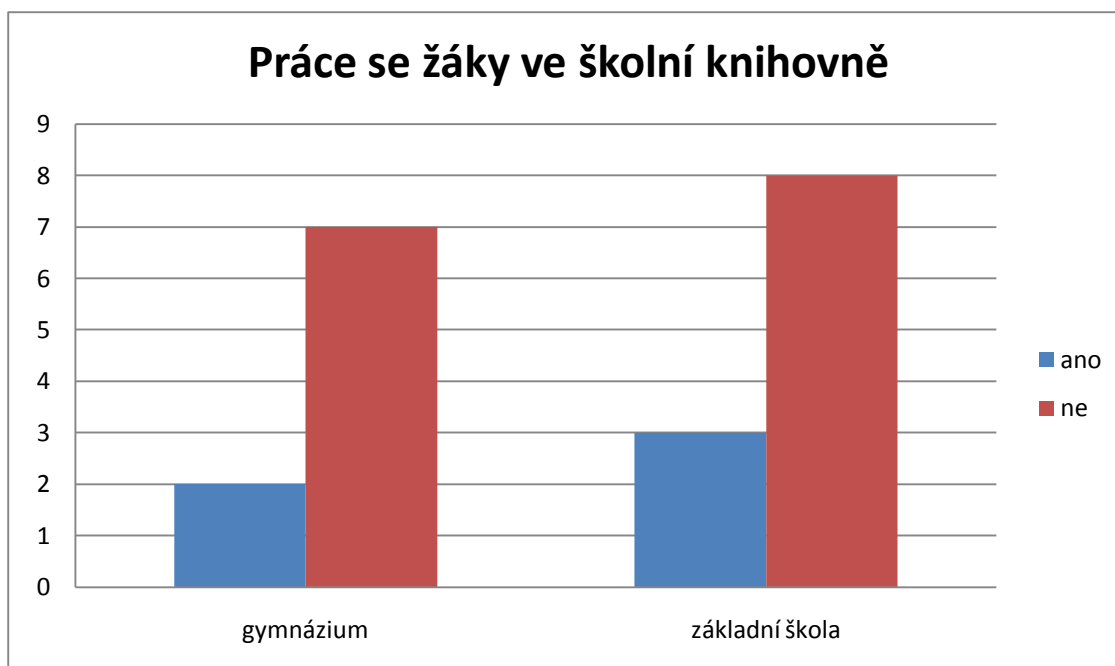

Graf č. 4: Rozvoj ČG u učitelů v době jejich školní docházky

Učitelé, kteří byli vedeni ke čtenářským návykům, uváděli především tyto důvody:
 - doporučená literatura (2 učitelé z gymnázia, 3 ze ZŠ), vlastní zájem (3 učitelé gymnázia, 2 ze ZŠ) a nakonec vhodný příklad v rodině a u učitele (2 učitelé gymnázia, 3 učitelé ZŠ).

3. Pracují učitelé se žáky v knihovnách?

Z výsledků vyplývá, že učitelé málo pracují se žáky v knihovnách. Podle zjištěných dat byl zpracován následující graf:

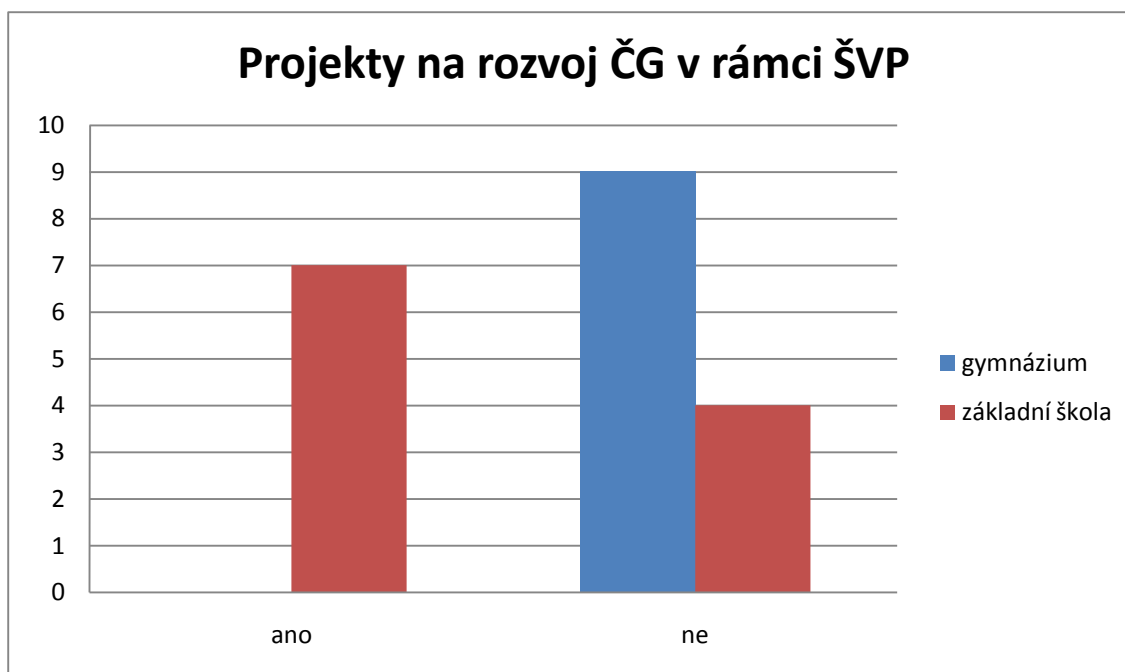
Graf č. 5: Práce se žáky ve školní knihovně

Jako nejčastější důvod učitelé, kteří neprovozují se žáky výuku v knihovnách, uváděli to, že pro předmět společenských věd není v knihovnách dostatečný fond literatury. Takto odpovědělo 6 učitelů ZŠ a 5 učitelů gymnázia. Jako druhá nejčastější odpověď byl nevyhovující prostor pro realizaci takové výuky. Tento názor má 5 učitelů ZŠ a žádný učitel gymnázia.

Všichni učitelé, kteří ale navštěvují se žáky knihovnu, uvedli, že je to pro ně zpětná vazba, jak zjistit, zda probíhá práce s textem ve společenských vědách efektivně.

4. *Pracuje se na základních školách v rámci ŠVP s rozvojem čtenářské gramotnosti více než na gymnáziích?*

Po reformě současného vzdělávání se snaží vzdělávací politika zasadit o to, aby se rozvoj čtenářské gramotnosti stal samozřejmostí a byl na něj kladen důraz, a to nejen v oboru společenských věd.

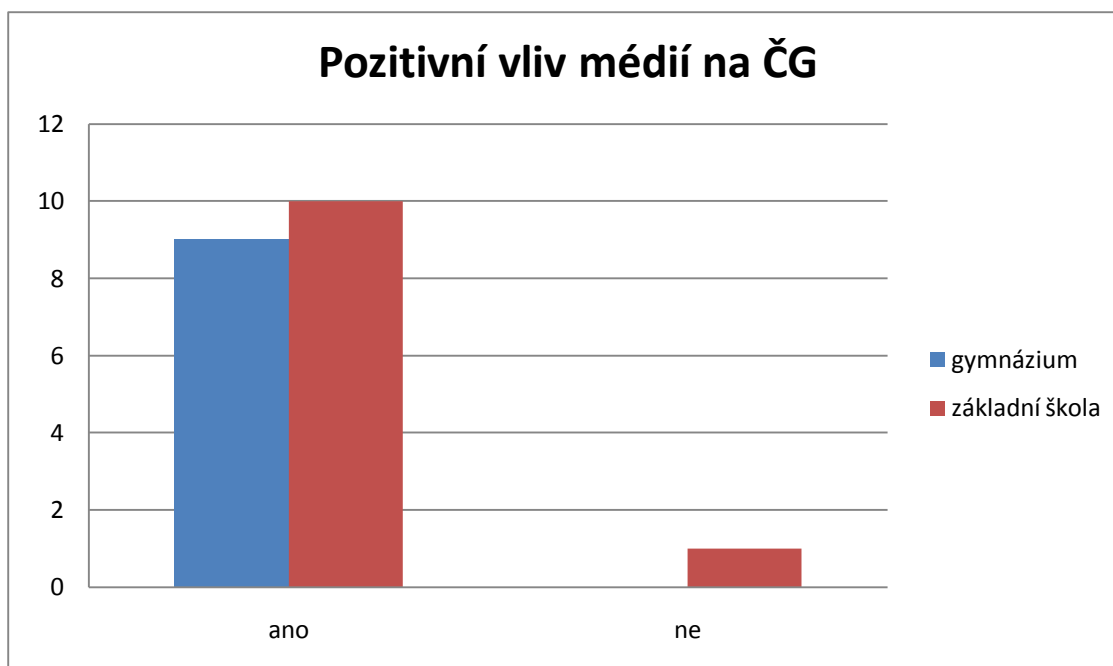

Graf č. 6: Projekty na rozvoj ČG v rámci ŠVP

Z grafu lze vyčíst, že ve školních vzdělávacích programech základních škol se jisté programy týkající se čtenářské gramotnosti objevují, ale na gymnáziích ne. Učitelé gymnázií uváděli, že jsou o problematice čtenářské gramotnosti informováni především skrze metodická školení, jinak žádné speciální programy v ŠVP nemají. Na tak malém výzkumném vzorku ale nelze tuto skutečnost zcela objektivně posoudit.

5. Ovlivňují média podle názorů učitelů pozitivně čtenářskou gramotnost?

Média jsou fenoménem společnosti 21. století. Ovlivňují zásadním způsobem všechny sféry našeho života. Mají bezpochyby vliv i na vzdělávací proces. V době rozvíjejících se moderních technologií se začíná modernizovat i výuka a její prostředky. Jedním z problémů, který se objevuje spolu s jejich nástupem, je, že žáci ustupují od čtení knih. To ale neznamená, že nemohou být vhodně používány v souvislosti s rozvojem čtenářské gramotnosti. Názor na vliv médií a jejich využití nastiňují i odpovědi v dotazníku.

Graf č. 7: Pozitivní vliv médií na čtenářskou gramotnost dle názoru učitelů

Z grafu jednoznačně vyplývá, že si učitelé myslí, že média mohou mít pozitivní vliv na rozvoj čtenářské gramotnosti. Mnozí z nich doplnili, že je ale velmi problematické najít správný způsob práce s médii. Riziko spočívá především v tom, že mohou žáci přijít do styku se zkreslenými informacemi. A zde opět vyvstává potřeba rozvíjet současně se čtenářskou gramotností i kritické myšlení. To je právě ve společenských vědách velmi potřebné, protože se zde často pracuje s autentickými texty, aktualitami a žáci si formují skrze tento předmět také postoj k okolí a k celému světu.

Jediný respondent, který uvedl, že média neovlivňují pozitivně čtenářskou gramotnost, si myslí, že jsou žáci v dnešní době příliš na médiích závislí a nic je nenutí přemýšlet nad věcmi, neboť jsou jim již často předsouvány hotové názory.

Toto konzumní přijímání informací také způsobuje, že u žáků není dostatečně rozvíjena fantazie a představivost, což může být dalším protiargumentem pro využívání médií.

Na druhou stranu ale zjevně převažuje v názorech učitelů pozitivní vliv nad negativy, a to zejména v tom smyslu, že můžeme žákům předkládat například filmy či audio-zpracování probíraného tématu, učit je hledat kvalitní texty na internetu atd. Jako jedna z hlavních příčin pozitivního vlivu médií na rozvoj čtenářské gramotnosti byl v dotaznících uváděn vzor slavných osobností, které mohou přinášet jistou inspiraci a motivaci.

Ve **druhé fázi empirického šetření**, které bylo provedeno na podzim 2011, jsme se snažily zjistit, jaké odpovědi získáme u učitelů s jinými aprobačními skupinami vyučovacích předmětů. Bylo velmi obtížné získat zpět vyplněné dotazníky, zvláště od učitelů aprobační přírodovědných vyučovacích předmětů. Podařilo se nám jich zajistit pouze 9 z celkového počtu 74 respondentů. Také začínajících učitelů se zúčastnilo velmi málo – pouze v počtu pět. Soubor respondentů tvořili především učitelé základních škol, pouze 2 učitelé učí na SOŠ a SOU a 4 byly z gymnázia. Zahrneme je do celkového vzorku.

Učitelé - aprobace	Počet učitelů
Učitel.pro 1. stupeň ZŠ	16

Humanitní vyuč. Předměty	37
Přírodovědné vyuč. Předměty	9
Kombinace human.a přírod. vyuč. předmětů	8
Ostatní	4
Celkem	74

Tabulka č. 3: Struktura výzkumného vzorku.

Hned na začátku vyhodnocení je možné uvést, že i v tomto početnějším vzorku jsme získaly téměř totožné výsledky jako v první etapě. Zaměříme se pouze na vybrané okruhy řešeného tématu. Výsledky uvedeme v souhrnné tabulce (č. 4) a okomentujeme. Jsou uvedeny pouze nejčastější odpovědi a to v pořadí dle výskytu.

Otázky	Výskyt	Nejčastější důvody
Je nutné rozvíjet ČG i v jiných vyučovacích předmětech? Proč?	Ano 100%	Porozumět textům. Rozšíření slovní zásoby, naučit se vyjadřovat. Pro rozšiřování znalostí. Umět si vybrat potřebné informace. Mají problémy s vyhledáváním základních informací. V současnosti je čtenářská gramotnost nedostatečná. Dát příležitosti ke čtení, protože čtou velmi málo.
<i>Pracují učitelé se žáky v knihovnách?</i>	Ano 42%	Na škole nemají vhodné zázemí - prostory, není dostatek aktuální literatury, není čas.
<i>Ovlivňují média podle názorů učitelů pozitivně čtenářskou gramotnost?</i>	Ano 100%	Získávají jejich prostřednictvím informace. Motivují. Film je přivede k četbě.

Tabulka č. 4: Výsledky empirického šetření ve 2. etapě.

Dále uvedeme konkrétní zkušenosti učitelů, kterými motivují k četbě nebo jejichž prostřednictvím rozvíjejí čtenářskou gramotnost svých žáků.

Jakým způsobem pracují s literaturou?

Výrazně početností převažovala odpověď: Čtení ukázek, četba zajímavých pasáží dokreslujících látku. Další uvedené odpovědi byly výskytem poměrně vyrovnané: Vyhledávání informací, odpovědi na otázky, práce s pracovními listy a využívání obrázků doplňující výuku.

Tyto výpovědi se objevovaly bez rozdílu u rozmanitých aprobací. Většina dalších příkladů se objevila jen jednotlivě. Vyskytovaly se často odpovědi, které nesouvisely s otázkou.

Jakým způsobem motivujete žáky k četbě a k práci s textem?

Nejčastěji se objevily odpovědi: ukázky z literatury (dokonce v jednom případě i u učitele přírodovědných předmětů), dále vypracování referátů z četby na 2. stupni ZŠ, na 1. stupni ZŠ se vyskytovaly besedy o četbě nebo vyprávění zajímavých příhod z knih. Podobné zaměření mají i referáty v jiných vyučovacích předmětech než pouze v českém jazyce.

Další velmi četnou skupinou je upozorňování a doporučování zajímavých titulů (především v humanitních předmětech). Zajímavá byla odpověď od začínajícího učitele, že doporučuje beletristickou literaturu k doplnění učiva (dějepisu) a ověří si, zda si ji přečetli.

Důležité pro motivaci je dle výpovědí učitelů jejich vlastní příklad a učitelovo vyprávění o knihách nebo jejich částí.

Bez významu nejsou ani návštěvy knihoven a práce s knihami ze školní knihovny, vedení čtenářského deníku (i když z jiných zdrojů víme, že je toto problematická záležitost). Učitelé upozorňují na filmová zpracování knih a jako motivační pro četbu žáků využívají projektů.

Ojedinele se objevily, ale zato pouze jen u učitelů 1. stupně základní školy, zábavná práce s textem, hry a soutěže, ilustrace ke knihám. Uvádíme je proto, že by mohly být inspirací i pro učitele 2. stupně základní školy.

Zjistily jsme rovněž, že učitelé 1. stupně ZŠ využívají beletrie ve své výuce nejčastěji, což je vzhledem k věkovým zvláštnostem zcela v pořádku. Bylo zajímavé, že jí také využívají více učitelé, kteří jsou aprobovaní ve vyučovacích předmětech v kombinaci přírodovědného a humanitního vyučovacího předmětu.

Ne zcela příznivé je zjištění, ale odpovídající i předchozím výsledkům, že méně než polovina dotazovaných sdělila, že na škole nemají žádný program na rozvoj čtenářské gramotnosti a nebo o tom nevědí. V tomto vidíme rezervy ze strany škol a příležitost tuto oblast zaplnit při revizích školních vzdělávacích programů. Jedná se o téma, které by bylo nutné dále a hlouběji prozkoumat.

Závěr:

Zjištěné výsledky jsou pozitivní v otázkách uvědomění si nutnosti rozvíjet čtenářskou gramotnost ve všech vyučovacích předmětech, znalost pozitiv a negativ médií, využívání různých textových zdrojů ve výuce. Hlubší rozbor by však vyžadovala kvalita a četnost činností pro práci s textem. Také důvody, proč rozvíjet čtenářskou gramotnost, naznačují, že jde učitelům hlavně o porozumění textu, o vyhledávání informací, o rozhled atp. To vše je důležité a pozitivní. Nabízí se však otázka, proč jim jde pouze o tyto základní úrovně? Je to z důvodu nedostatečných schopností a dovedností žáků a nebo o nedostatečnou vybavenost učitelů v této oblasti? I zde vidíme prostor pro hlubší zkoumání problematiky. Není nejprůzračnější ani výskyt a využívání školních knihoven, v nichž není dostatečné vybavení a nebo vyhovující prostor. Také nízký výskyt programů na rozvoj čtenářské gramotnosti na školách se jeví jako nepříznivý moment pro zvyšování kvality ve vzdělávání prostřednictvím čtenářské gramotnosti. Kde hledat příčiny? Nabízí se rozmanité odpovědi, např. podceňování těchto dovedností, přesvědčení, že to není úkol vyšších stupňů škol nebo aprobace, malá informovanost učitelů o didaktických souvislostech. Avšak i tento moment by zasloužil další podrobnější zkoumání.

Literatura:

CICUREL, F. Lectures interactives en langue étrangère. Paris: Hachette, 1991. ISBN 2 01 018152 2.

DOLEŽALOVÁ, J. *Funkční gramotnost – proměny a faktory ve vztazích a souvislostech*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-115-5

DOLEŽALOVÁ, J. Gramotnost. In PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, s. 223-229. ISBN 978-80-7367-546-2

KRAMPLOVÁ, I., POTUŽNÍKOVÁ, E. *Jak (se) učí číst*. 1. vyd. Praha: ÚIV, 2005. ISBN 80-211-0486-4, kap. 2.3 Výsledky v mezinárodním srovnání podle stanovených úrovní.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 1. vyd., Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-313-0.

ÚIV: Ústav pro informace ve vzdělávání [online]. 7. 12. 2010 [cit. 2011-03-05]. Tisková konference - PISA 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.uiv.cz/clanek/368/2066>>.

Tento text uvádí výsledky získané v rámci specifického výzkumu č. 2102/2011 s názvem PŘIPRAVENOST UČITELŮ NA PRÁCI S TEXTOVÝMI INFORMACEMI.

Kontaktní adresy:

PhDr. Jana Doležalová, Ph.D., KPP PdF UHK, Hradec Králové

jana.dolezalova@uhk.cz

Bc. Monika Modráčková, PdF UHK, Hradec Králové

monika.modrackova@uhk.cz

Příloha č. 2: Odborná monografie

Vědecká monografie „Čtenářská gramotnost v kontextech vzdělávání“

Anotace:

Vědecká monografie se zabývá čtenářskou gramotností. Definuje tento pojem, pojmenovává faktory jejího utváření a zaměřuje se především na rozvíjení tohoto fenoménu ve školních podmínkách. Uvádí výsledky empirických šetření autorky v této oblasti.

Klíčová slova:

Gramotnost, čtenářská gramotnost, klíčové kompetence, faktory utváření čtenářské gramotnosti, výzkum

Osnova:

Úvod

Gramotnost, její význam a druhy gramotnosti

Čtenářská gramotnost – definování pojmu, modely gramotnosti

Faktory utváření čtenářské gramotnosti

Pedagogické faktory čtenářské gramotnosti

Problémy s utvářením čtenářské gramotnosti

Metody zkoumání čtenářské gramotnosti

Výsledky empirických šetření v této oblasti

Doporučení pro zkvalitňování čtenářské gramotnosti

Závěr

Literatura

Věcný rejstřík

Příloha č. 3: „Výsledovka“ z ekonomického informačního systému Magion
– vyúčtování dotace

